

STIGMA SPOJENÉ S ELEKTROKONVULZIVNÍ TERAPIÍ

souborný článek

Lucie Kališová¹
Jozef Buday¹
Markéta Kubinová¹
Kateřina Saturková¹
Tadeáš Mareš¹
Miroslav Neumann²
Gabriela Podgorná¹

¹Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN
v Praze

²Gymnázium Bilíkova, Bratislava,
Slovenská republika

Kontaktní adresa:

doc. MUDr. Lucie Kališová, Ph.D.
Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN
Ke Karlovu 11
128 01 Praha 2
e-mail: lucie.kalisova@vfn.cz

SOUHRN

Kališová L, Buday J, Kubinová M, Saturková K, Mareš T, Neumann M, Podgorná G. Stigma spojené s elektrokonvulzivní terapií

Článek popisuje vývoj stigmatizujícího postoje veřejnosti k elektrokonvulzivní terapii. Elektrokonvulzivní terapie (EKT) je vysoce účinná metoda léčby závažných duševních poruch. V psychiatrii se používá přes 80 let a v některých léčebných indikacích je dosud obtížně nahraditelná. Modernizace metody vedla k výrazné minimalizaci nežádoucích účinků léčby. Navzdory bezpečnosti metody a subjektivní spokojenosti vyléčených pacientů je elektrokonvulzivní terapie stále vnímána běžnou společností spíše negativně. V článku autoři rozebírají podrobně zdroje přetrvávající stigmatizace. Záporně ovlivnilo pohled na EKT především filmové zpracování, negativní pohled je udržován také prostřednictvím nových médií.

Klíčová slova: elektrokonvulzivní terapie, stigma, filmové zpracování, videohry.

SUMMARY

Kališová L, Buday J, Kubinová M, Saturková K, Mareš T, Neumann M, Podgorná G. Stigma of electroconvulsive therapy

The article describes the evolution of the stigmatizing public view on electroconvulsive therapy (ECT). ECT is a highly effective method of treatment of serious mental illnesses. It has been in use for over 80 years and in some indications, its efficacy has yet to be surpassed by alternative methods. Modernization of the method led to significant minimalization of adverse effects. Despite this, ECT is still perceived negatively by the public. In the article, the authors describe the sources of this stigmatization. ECT has been influenced negatively especially by its portrayal in the movie industry, but also in the new media.

Key words: electroconvulsive therapy, stigma, film depiction, videogames.

ÚVOD

Vysoká účinnost elektrokonvulzivní terapie (EKT) v léčbě duševních poruch je prokazatelná a nepochybnitelná. V současnosti používaná modernizovaná modifikovaná elektrokonvulzivní terapie je navíc bezpečná.¹ Přesto je běžná veřejnost přesvědčená o její škodlivosti. Z klinických zkušeností vyplývá, že řada nemocných a jejich blízkých či příbuzných se elektrokonvulzivní léčby obává. Domnívají

se, že jde o zastaralou, trestající nebo nebezpečnou metodu, která je zvlášť mocí psychiatrů. Obávají se nezřídka, že může mít uvedená léčba zničující následky typu vymazání paměti nebo trvalé změny osobnosti. V době současného rozvoje medicíny včetně psychiatrie znějí tyto předsudky neuvěřitelně. Nabízí se otázka, co stigma spojené s elektrokonvulzivní terapií formovalo (tab. 1).

Tab. 1. Hlavní příčiny stigmatizace elektrokonvulzivní terapie

Historicky byly přítomné závažné nežádoucí účinky při nemodifikované EKT
Pohled společnosti nezohlednil humanizaci a modernizaci metody
Negativní obraz EKT ve filmu
Dezinformovanost v obecných médiích a na internetu
Antipsychiatrická hnutí
Malý „finanční“ zájem o metodu ve srovnání s psychofarmaky

Je pravdou, že elektrokonvulzivní léčba byla v minulosti provázena závažnějšími nežádoucími účinky, než je tomu dnes. Do 50. let 20. století se nepodávala před zákrokem myorelaxace, takže se vyskytovaly fraktury dlouhých kostí, kompresivní fraktury obratlů, luxace čelisti apod. Nepoužívala se ani anestezie, a léčba tak mohla být vnímaná bolestivě a nepříjemně. Závažné obrazy duševní nemoci indikované k léčbě EKT navíc mnohdy zneschopňují nemocné k vyjádření souhlasu s léčbou a jsou léčeni bez něj (z vitální indikace), což se může z vnějšího pohledu jevit jako zásah do jejich autonomie.²

Užívání EKT dominovalo ve 40.–50. letech 20. století, protože nebyla možná jiná efektivní metoda léčby závažných psychických onemocnění. Používání této modality léčby bylo upozaděno poté, co byla k dispozici první psychofarmaka, jejichž podávání bylo snadnější. Dokonce byl v druhé polovině 20. století předpoklad, že EKT nebude postupně potřeba. Tento předpoklad se nepotvrdil. Ač se psychofarmaka stále vyvíjejí, účinnosti EKT v některých indikacích závažných duševních stavů nedosahují.³

Zatímco farmaceutické firmy vzdělávaly psychiatry v podávání psychofarmak, probíhaly prezentace nových léků dokumentující jejich účinnost, odborné prezentace elektrokonvulzivní terapie jakožto účinné metody biologické psychiatrie byly ve srovnání s farmakoterapií mizivé. Účinnost EKT, ač vědecky opakovaně podložena, nebyla zdaleka tak často publikována jako farmakologické studie.⁴

Zajímavým paradoxem je, že i přes modernizaci a zvýšení humánnosti metody ve druhé polovině 20. století negativní pohled veřejnosti narůstal.

Za období počátku stigmatizace EKT lze označit 60. léta 20. století v USA. Přestože Spojené státy americké byly průkopníkem modernizace EKT a sofistikovanějších způsobů jejího provádění, byly zároveň zdrojem negativních nálad namířených proti ní. Roli hrálo antipsychiatrické ladění, které se v té době ve společnosti formovalo. Velký tlak proti EKT v USA vyvíjely nově vznikající organizace odpůrců ze strany veřejnosti a např. také scientologická církev. Antipsychiatrické proklamace reflektovala média a tato výraznou měrou dále ovlivňovala negativní pohled veřejnosti. Mediálně zpracovaný obraz EKT ve spojení s antipsychiatrickými tendencemi vyvolal v té době dokonce změny na politické úrovni, kdy byla v té době v některých státech EKT přechodně postavena mimo zákon (např. v Kalifornii, 1974). Psychiatři se snažili na tendence zaměřené proti EKT reagovat a zdůrazňovat účinnost metody, nicméně v té době byla EKT omezena, což mohlo být v konečném důsledku proti zájmu duševně nemocných.^{5,6}

Zároveň se někteří psychiatři proti elektrokonvulzím veřejně vymezovali.^{7,8}

Nevýhody a nežádoucí účinky elektrokonvulzivní terapie jsou dodnes vytrhávány z kontextu a prezentovány antipsychiatrickými hnutími, která aktivně proti elektrokonvulzivní terapii bojují (International Campaign to Ban Electroshocks a další). Nejdůležitější roli v rozvoji stigma EKT však hrálo mediální ztvárnění.

EKT OBRAZ V MÉDIÍCH (NOVINÁCH, ČASOPISECH, INTERNETU)

Na téma znázornění EKT v obecných médiích (tisku) a internetu bylo publikováno několik zahraničních odborných analýz. V rešerši 348 článků britského tisku z roku 2009 pouze 11 % z nich ukazovalo EKT v dobrém světle, zatímco 32 % z nich zcela negativně stigmatizujícím způsobem jako represivní a krutou metodu. Zbývající články měly neutrální obsah (57 %).⁹ Ze srovnání EKT a kardioverze vycházel psychiatr jako strach vyvolávající hororová osoba, zatímco lékař na pohotovosti používající kardioverzi jako osvícený, život zachraňující odborník.¹⁰

Zajímavý a podrobný přehled poskytl ucelený rozbor mediálního přístupu k EKT v USA v letech 1940–2005.¹¹ Ve 40.–50. letech 20. století hodnotila obecná média EKT jako průlomovou léčbu duševních poruch. V roce 1952 (kdy už měla EKT léčebnou tradici) byla poprvé použita kardioverze a účinky obou léčebných metod byly oslavovány jako život a zdraví zachraňující. V následujících dvou desetiletích dostávala mediální prostor zejména psychofarmaka, v souladu s jejich rozvojem. Mediální zájem o téma elektrokonvulzivní léčby vzrostl opět v 70.–80. letech 20. stol. po sérii publikovaných dramatických příběhů pacientů, u kterých EKT vyvolala nežádoucí účinky. EKT začala být nazírána jako kontroverzní a komplikovaná metoda, ač stále byly zmínky o její efektivitě. Velké mediální pozornosti se dostalo příběhu demokratického senátora a kandidáta na viceprezidenta Thomase Eagletona, který po zveřejnění toho, že se léčil elektrokonvulzivní terapií, musel odstoupit. Tisk začal prezentovat úvahy o problematickém nástroji a moci psychiatrů vůči společnosti, což rezonovalo se síly nabývajícím antipsychiatrickým hnutím, které hypotetizovalo zejména možnou moc psychiatrů manipulovat s osudy běžných lidí. Vyzdvihovaly se také nežádoucí účinky uváděné některými pacienty (zejména vliv na paměť). Další dvě dekády byl tisk bitevním polem boje odpůrců i obhájců EKT. Od 90. let minulého století však začaly postupně bojovné nálady opadat, zmiňovalo se, že léčba je proti minulosti modernizovaná, a byly publikovány také pozitivní články o lidech, kteří byli EKT vyléčeni. V té době se začali k EKT vyjadřovat veřejně psychiatři odborníci a zastánci metody (zejména prof. Fink a Sakheim). Byly vytvořeny panely odborníků (nejen lékařů, ale také právníků a ex-uživatelů péče), kteří se vyjádřili kladně k efektivitě a bezpečnosti EKT v léčbě deprese. Na konci 90. let, v době rozvoje mnoha moderních technologií, včetně vysoce technicky sofistikované repetitivní transkraniální magnetické stimulace, začal tisk k EKT

zaujímat postupně pozitivnější postoj. Antipsychiatrická hnutí však pokračovala v popisech EKT jako devastující metody. Na přelomu století se začaly častěji v médiích objevovat celebrity (spisovatelé Andy Behrman nebo Kitty Dukakis), u kterých měla EKT dobrý efekt. Léčbu hodnotili střízlivě, neglorifikovali ji, ale vyzdvihovali její účinnost i potenciální rizika.

ZOBRAZENÍ ELEKTROKONVULZIVNÍ TERAPIE VE FILMU

Film je komunikační prostředek s největším dosahem a vlivem. Většina filmů zobrazujících EKT byla vyrobena v USA, nicméně tyto filmy dokázaly ovlivnit pohled běžné společnosti na elektrokonvulzivní terapii mezinárodně. Vedly v důsledku k poměrně negativnímu vymezení vůči této léčebné metodě i k psychiatrii obecně.^{12,13}

Poprvé byla EKT prezentována ve snímku *Hadí jáma* (*The Snake Pit*) z roku 1948. V tomto a dalších filmech z 50. let 20. století byla elektrokonvulzivní terapie zobrazovaná jako efektivní léčebná metoda umožňující „navázat kontakt“ s pacientem předtím, než u něj bylo možné léčit hlubinnou psychoterapií stavy plynoucí z traumat v dětství. Přestože i v těchto raných snímcích se objevovaly náznaky možné nebezpečnosti EKT, léčebný efekt byl přítomen a léčené filmové postavy měly skutečně duševní problémy.

V dalších dekádách se EKT obraz ve filmu bohužel jen zhoršoval. Zdálnivá podobnost EKT s elektrickým křeslem a atraktivita metody pro dramatické filmové zpracování vedla k tomu, že byla EKT vykreslována jako forma trestu. Zatímco v Čechách byl film ve druhé polovině 20. století ovlivněn totalitním režimem a cenzurou a psychiatrie byla ve filmu ztvárněna nanejvýš v komediálním kontextu, v USA a západní Evropě sílil v 60.–70. letech 20. století odpor proti autoritám (boj proti válce ve Vietnamu, boj za lidská práva, proti diskriminaci včetně rasové atd.). Psychiatrie byla v té době prezentována ve filmech jako nástroj sociální kontroly – psychiatři „zabíjeli“ svobodomyšlného ducha a bránili individuálnímu prosazování svobody filmových hrdinů. Ve filmech se pak do nemocnice dostávali, často nedopatřením nebo nedorozuměním, lidé zdraví. Indikací k hospitalizaci na psychiatrii byla leckdy přiměřená reakce na reálný problém ve společnosti nebo v rodině. Od EKT byl očekáván efekt ve formě nápravy bojující individuality proti zavedeným společenským pravidlům, cílem tedy bylo změnit pacientovo chování a zkrotit jeho vzpurnost vůči společnosti (*Under Influence*, 1974; *Přelet nad kukaččím hnízdem*, 1974; *Fifth Floor*, 1979; *Frances*, 1980 atd.). Navíc ve většině filmů z druhé poloviny 20. století byly ukázány důsledky elektrokonvulzivní léčby jako ničivé (člověk po EKT o sobě nevěděl, neprojevoval se, nemluvil, byl jako zombie). Dramatičnost scén s elektrokonvulzivní terapií podbarvovala zpravidla velmi sugestivní a drásavá hudba, která emoční naléhavost a drastičnost ještě podtrhovala. Za filmovou vlajkovou loď záporného ztvárnění EKT v této době můžeme bohužel označit jinak skvělý snímek českého režiséra Miloše Formana *Přelet nad kukaččím hnízdem* (1975). Zde byla hlavnímu hrdinovi

(z represivních a výchovných důvodů) poskytnuta elektrokonvulzivní léčba a následně lobotomie. Bohužel důsledky lobotomie vnímá laický divák jako důsledek elektrokonvulzivní léčby (tj. změnu hrdé a provokující povahy Randa McMurphyho v utlumenou, komunikace neschopnou, ležící loutku s prázdným pohledem na konci filmu).

Pozitivní a realistický obraz EKT byl v té době výjimečný – např. v britském filmu *Family Life* z roku 1971, kdy byla touto metodou léčena mladá pacientka se schizofrenií a EKT měla léčebný efekt.

V 80. a 90. letech 20. století se změnil filmový žánr, ve kterém byla EKT nejčastěji ztvárněna. Popularitu získávaly mnohé hororové snímky (*From Beyond*, 1986; *Child's Play*, 1988 a řada dalších). V hororových filmech byla pozornost soustředěna na možné fyzikální účinky elektřiny („obětem“ vstávaly vlasy, lítaly tu jiskry, přístroj vypadal jako trafostanice s velkým otočným knoflíkem, elektrody byly velké, někdy byla dokonce na hlavu upevněna železná helma, kterou byla podávána elektřina a která evokovala elektrické křeslo k popravám při trestu smrti). Elektrokonvulze byla ve filmu *Death Wish* (1981) použita také jako smrtící zbraň, kdy jejím prostřednictvím zabil hrdina ohrožujícího nepřítele.

V 90. letech 20. století bylo natočeno několik komedií, které léčbu EKT zlehčovaly a zejména zveličovaly její kognitivní důsledky (hrdinové léčení EKT byli zmatení a tím působili vtípně – např. filmy *Žhavé výstřely*, 1991; *Záskok*, 1994).

Ve dvacátém prvním století se psychiatrie významně humanizovala, v řadě zemí došlo k deinstitucionalizaci. Na jedné straně sice přibýlo snímků blížících se správnému vykreslení elektrokonvulzivní terapie, ale pořád bylo ještě filmové ztvárnění velmi vzdálené realitě s tendencí k dramatizaci. Ve filmu *Rekviem za sen* z roku 2000 je léčba psychotické mánie matky hlavního hrdiny pomocí elektrokonvulzí doprovázena drásavou hudbou a světelnými efekty. Hlavního hrdinu přenesené velmi barvitě představy posttraumaticky týrají a suspektně vedou k užívání drog. Film *Tarnation* (2003) prezentuje autobiografický horečnatý sen složený z dokumentárních pasáží, inscenovaných sekvencí, domácího videa, amatérských filmů, fotografií, vzkazů na záznamníku atd. V psychedelické dramatizaci životního traumatu se chce hrdina vyrovnat s bezprávím na matce, která byla podrobena více než dvěma stovkám elektrošoků a z pohledu filmu v podstatě bezdůvodně.

Elektrokonvulzivní terapie byla i po roce 2000 používána v nesprávné indikaci – například ve španělském snímku *A Love to Keep* (2006) měla pomoci mladé ženě vyléčit se z homosexuální orientace. EKT byla v tomto filmu aplikována jako forma averzivní terapie. Poté, co hrdince ukázali erotické snímky žen, byla prováděna EKT.

V několika filmech z tohoto období byla elektrokonvulzivní terapie využita k cílenému vymazání vzpomínek. S tímto tématem pracoval např. irský *Patrick's Day* (2015) nebo epizoda ze seriálu *House MD* (2007), kdy lékař pacienta uklidňoval, že EKT nenaruší jeho schopnost samostatné chůze nebo zvládání základních úkonů, ale naruší vzpomínky – „nebude si vzpomínat na dětství“ – a v podstatě efektivně zabije jeho identitu. Ve filmu *Suicide Squad* (2016) zneužila jedna z ústředních postav

elektrokonvulzivní přístroj k mučení psychiatricky s cílem změnit její osobnost.

Je alarmující, že EKT vedla v některých filmech (byť hororového typu) po roce 2000 k úmrtí častěji než v předšlých letech.

V několika filmech byla elektrokonvulzivní terapie aplikována také dětem. Prvním snímkem, který téma ztvárnil, byl fantazijně-hororový *Návrat do země Oz* (1985). Několik dalších filmů popisovalo EKT u dětí, které byly vystaveny v dětství deprivaci a měly poruchy chování (např. *Malý řezník*, 1997). Někteří antisociální adolescentní hrdinové byli však na druhou stranu léčeni EKT ve správné indikaci (Svěrací kazajka Johna Mayburyho s Adrianem Brodym z roku 2005 – status epilepticus; nebo Indické drama režisérky Aparny Sen *15 Park Avenue* z roku 2005, kdy matka hledala léčbu pro dospívající suicidální dívku trpící schizofrenií).

V české porevoluční kinematografii se objevilo negativní ztvárnění EKT ve filmu *Návrat idiota* (režie Saša Gedeon, 1999). Hlavnímu hrdinovi se vrací ve spánku v podobě nočních můr vzpomínky na jeho elektrokonvulzivní terapii. V rámci filmu můžeme domýšlet i to, že se traumatická zkušenost s EKT podílela na jeho neschopnosti začlenit se do běžné společnosti.

Souhrnně lze konstatovat, že nesprávné ztvárnění EKT ve filmech zahrnuje *nevhodnou indikaci léčby* (často snaha potrestat či korigovat nevhodné chování, léčbu homosexuality, vymazání vzpomínek apod.). Psychiatr provádějící EKT je v mnoha snímcích prodlouženou rukou společnosti nebo je to lékař „sadistický, necitlivý“, otcovská figura, která však nedostatečně empaticky vnímá potřeby nemocného a pravé příčiny nemoci. V řadě děl je udělen *souhlas s léčbou za pacienta jeho blízkými* (ve starších filmech je vyžádán souhlas prostřednictvím příbuzných i telefonicky po krátké informaci a doporučení léčby lékařem). Jindy podepisuje souhlas s léčbou filmový hrdina sám, nicméně ve stavu, kdy není schopen informovanému souhlasu porozumět. Samotné provedení EKT je prezentováno nesprávně – *bez anestezie a myorelaxace*. V mnohých filmech se používá „roubík“ jako mučící nástroj a zároveň ochranná pomůcka k tomu, aby se pacient nepokousal. Přiložení elektrod ve filmu při EKT je zásadně bilaterální, a to často i níž než temporálně. Nejčastějším *nežádoucím účinkem EKT* ve filmovém zpracování je „přeměna oběti v zombie“, dále zmatenost, ztráta paměti, afázie. V několika filmech EKT způsobí smrt.

V publikovaných metaanalýzách hodnotících filmy, které zobrazují EKT, vychází metoda jednoznačně negativně jako brutální, bolestivá, nátlaková metoda s malým nebo žádným terapeutickým benefitem.

Review Sinaerta z roku 2016 popisuje 52 filmů, 21 televizních filmů a 2 scény v sitkomech od roku 1948.¹⁴ EKT je ve většině hodnocených snímků používána represivně s cílem kontrolovat chování pacienta a jako bolestivá, poškozující léčba. Hlavní indikací pro EKT ve filmu byla ve sledovaném souboru kontrola chování jedince nebo prostředek k mučení, zatímco v televizním ztvárnění bylo záměrem vymazat vzpomínky. V 57 % popsáných snímků nebyla v rámci EKT provedena anestezie a EKT byla aplikována bez souhlasu pacienta. V 90 % bylo přítomno bilaterální umístění elektrod. Znázornění pravdivého obrazu EKT bylo výjimečné.

Zajímavé je, že v amerických filmech, které mají bohužel širší celosvětovou sledovanost, byla EKT ztvárněna mnohem méně realisticky (nemodifikovaným způsobem) než v evropských snímcích. V modernějších snímcích už byla častěji použita anestezie, ale stále jen v menšině z nich. Elektrický výboj byl aplikován v mnohých filmech v rámci jednoho sezení opakovaně (např. v *Cage Heat* z roku 1984 až 8×).

Matthews ve své práci publikované v roce 2016 zjišťoval, zda se pohled na EKT v novém miléniu změnil, a zjistil, že média bohužel dosud moderní praxi EKT nereflakují. Z 39 scén v anglicky mluvených filmech zobrazujících EKT a uvedených po roce 2000 pouze 3 z nich obsahovaly 5 atributů moderně poskytované EKT – anestezii před výkonem EKT, použití myorelaxace, ochranu proti pokousání vloženou do úst, EEG záznam a správné přiložení elektrod.¹⁵

STIGMA EKT V HUDBĚ

V populární hudbě lze najít také několik stigmatizujících odkazů na EKT. Například zpěvák Bono z kapely U2 v písni *The Electric Co.* poukazuje na negativní důsledky této léčby. Píseň napsal poté, co navštívil svého kamaráda v nemocnici, který byl EKT léčen. Prostřednictvím písně nemocný sděluje, že mu EKT způsobila díru v hlavě, nemohl křičet a byl poté nemohoucí, odkázán na pomoc ostatních. Tato píseň byla následně využita antipsychiatrickými hnutími k podpoře toho, že EKT je nehumánní a škodlivou léčebnou metodou. Jiný známý zpěvák, Lou Reed, měl s léčbou EKT osobně zkušenost, i když v historicky zcela nesprávné a stigmatizující indikaci (léčba homosexuality). Poté napsal píseň *Kill Your Sons* (1974), ve které si stěžoval na poruchy kognitivních funkcí – nemohl se soustředit, nic si nepamatoval.

ZTVÁRNĚNÍ EKT V LITERATUŘE A POEZII

Literární popisy elektrokonvulzivní léčby často vycházejí z vlastních zkušeností autorů s touto léčbou (pokud pomineme knižní thrillery, kde se objevuje EKT v podobně negativním duchu jako ve filmovém ztvárnění). Autobiografická literatura hodnotí EKT sice jako méně příjemnou, ale účinnou léčebnou metodu. Andy Behrman v knize *Electroboy* zmínil významný efekt EKT po několikaměsíční vyčerpávající epizodě mánie.¹⁶ Marc Vonnegut, syn Kurta Vonneguta, který byl léčen pro psychózu a byl opakovaně psychiatricky hospitalizovaný, se v knize *Expres do ráje* z roku 1975 vyjadřoval k elektrokonvulzivní léčbě také kladně.¹⁷ Tato forma literárního ztvárnění neprohluje stigma, naopak působí proti němu.

Rovněž básně týkající se EKT vycházejí často z osobní zkušenosti a hodnotí léčbu pozitivně. Dle souhrnného rozboru anglicky psaných básní Waltera et al. z roku 2002 byla EKT spíše katarzí, úlevou po nepříjemném prožitku pramenícím z nemoci. Básně působily také jako vyrovnání se nemocných nebo jejich příbuzných s obavami z léčby.¹⁸

STIGMA EKT PREZENTOVANÉ V NOVÝCH MÉDIÍCH

Počítačové hry reprezentují nové médium, jehož popularita skokově roste. Odhaduje se, že komunita hráčů počítačových her do roku 2023 vzroste na 3 miliardy lidí.¹⁹ Představují tak, zejména u mladší populace, důležitý zdroj informací.²⁰

Za zmínku stojí zejména hra *Assassin's Creed: Syndicate* (2015), kde hlavní postava dostane úkol zastavit aplikaci elektrokonvulzivní léčby. EKT je zde zobrazena jako mučící metoda prováděná komplikovaným přístrojem, ze kterého létají jiskry. Vedoucí lékař viktoriánského psychiatrického zařízení informoval, že tato léčba jednomu pacientovi „usmažila“ mozek. Tento lékař byl ve hře nakonec zavražděn s poznámkou, že se jednalo o nebezpečného šílence. Ve světě počítačových her tak může být EKT napadnuta ještě tvrději, než tomu bylo ve filmu.

Na druhou stranu je možné hypotetizovat, že zobrazení EKT v počítačových hrách, ač je negativní, nemusí mít tak silný ovlivňující potenciál. Hráč je v počítačové hře aktivním účastníkem děje a většinu času u obrazovky tráví vykonáváním nerealistických úkonů ve fantazijních světech a použití elektrokonvulzivní terapie pak ničím nevybočuje z běžného stylu hry. Průměrný herní čas k dokončení hry *Assassin's Creed: Syndicate* je 18,5 hodiny, sekvence o EKT trvá jenom několik minut a k této tematice se pak děj ve hře již nevrací.

V posledních letech se objevily snahy kreativních studií, která vyvíjejí počítačové hry, zapojit od počátku do designu her odborníky na duševní zdraví. Cílem je zobrazovat téma duševních nemocí destigmatizujícím způsobem. Jak velký destigmatizační potenciál budou tyto chvályhodné snahy mít, je zatím otázkou.²¹

Negativní ztvárnění EKT posilující stigmatizovaný postoj veřejnosti lze nalézt také na YouTube, což dokládá recentní přehled.²² YouTube je v současnosti frekventovaná mediální platforma sdílených videí využívaná zejména mladými lidmi, kde může člověk získat obsáhlé informace jedním kliknutím. Autoři sledovali videa s tématem EKT,

která měla nad 50 tisíc zhlédnutí. Videá rozdělili podle znázornění EKT na pozitivní, negativní nebo neutrální. Pouze 6 ze zahrnutých 27 videí ukazovalo modifikovanou EKT (s anestézií a myorelaxací), všechna byla ve skupině pozitivně znázorněné EKT. U 10 videí byl obraz negativní. Žádné video s negativním postojem k EKT nezobrazovalo modifikovanou EKT. Tři videa s nejčastějším zhlédnutím ukazovala EKT negativně. Na druhé straně autoři našli i pozitivně zobrazené EKT a v rámci diskuse vyzvali odborníky ke sdílení videí s obrazem moderní modifikované elektrokonvulzivní terapie.

ZÁVĚR

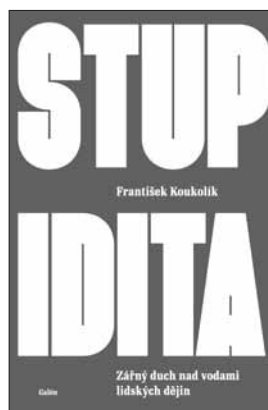
Z předloženého přehledu vyplývá, že elektrokonvulzivní terapie je stále zatížena řadou stigmatizujících neověřených předpokladů veřejnosti. Možnosti boje se stigmatizací se nabízejí. O EKT by se mělo v rámci léčby duševních poruch transparentně mluvit, včetně podrobné informovanosti pacientů a jejich příbuzných.²³ Je vhodné hájit autonomii nemocných a používání elektrokonvulzivní terapie by mělo být ohraničeno právním a etickým rámcem. Česká republika, stejně jako mnohé zahraniční země, má vytvořeny odborné doporučené postupy používání, které budou průběžně aktualizovány v souladu s další modernizací této léčby.²⁴

Vzhledem k nepochybnitelné moci médií je vhodné medializovat pozitivní výsledky této metody léčby. V potírání stigmatu se nejvíce osvědčily prezentace osobních příběhů celebrit a známých úspěšných lidí (např. herci, politici, lékaři, vědci atd.), kteří byli EKT léčeni a jejichž svědectví má dopad na vnímání léčebné metody společnosti. Mediální prostor je vhodné získat také pro odborníky v oboru, kteří budou o efektivitě a bezpečnosti léčby na internetu a v médiích informovat a zveřejňovat doklady o úspěšnosti a bezpečnosti léčby a tím snižovat prostor, který mají antipsychiatričky a laicky se vyjadřující složky. Nedílnou součástí je nepochybně výuka zdravotníků, mediků a také lékařů v oboru psychiatrie. Samotní pacienti zároveň mohou vnímání EKT společností změnit k lepšímu ventilací svých zkušeností s léčbou.

LITERATURA

- Kališová L et al. Elektrokonvulzivní léčba – teorie a praxe. Praha: Karolinum 2019: 118.
- Reiter-Theil S. Autonomy and beneficence: Ethical issues in electroconvulsive therapy. *Convuls Ther* 1992; 8: 237–244.
- Payne NA, Prudic J. Electroconvulsive therapy Part II: A biopsychosocial perspective. *J Psychiatr Pract* 2009; 15 (5): 369–390.
- Brodkey AC. The role of the pharmaceutical industry in teaching psychopharmacology: A growing problem. *Acad Psychiatry* 2005; 29: 222–229.
- Frankel FH et al. American Psychiatric Association Task Force 14, Electroconvulsive Therapy. Washington DC: American Psychiatric Association 1978: 200.
- Winslade WJ, Liston EH, Ross JW et al. Medical, judicial and statutory regulation of ECT in the United States. *Am J Psychiatry* 1984; 141: 1349–1355.
- Szasz T. The myth of mental illness. *Foundations of a theory of personal conduct*. New York: Harper and Row 1974: 368.
- Breggin P. *Toxic psychiatry: Why therapy, empathy and love must replace the drugs, electroshock, and biochemical theories of the new psychiatry*. New York: St Martin's Press 1991: 480.
- Euba R, Crugel M. The depiction of electroconvulsive therapy in the British press. *J ECT* 2009; 25 (4): 265–269.
- Takacs R, Ungvari GS, Gazdag G. Electroconvulsive therapy on Hungarian website. *Psychiatr Danub* 2012; 24 (1): 86–89.
- Hirshbein L, Sarvananda S. History, power, and electricity: American popular magazine accounts of electroconvulsive therapy, 1940–2005. *J History Behav Sci* 2008; 44 (1): 1–18.
- McDonald A, Walter G. Hollywood and ECT. *Int Rev Psychiatry* 2009; 21 (3): 200–206.
- McDonald A, Walter G. The portrayal of ECT in American Movies. *J ECT* 2001; 17 (4): 265–274.
- Sinaert P. Based on a true story? The portrayal of ECT in international movies and television programs. *Brain Stimul* 2016; 9 (6): 882–891.

15. Matthews AM, Rosenquist PB, McCall WV. Representations of ECT in English-language film and television in the New millennium. J ECT 2016; 32 (3): 187–191.
16. Behrman A. Electroboy: A Memoir of Mania. New York: Random House 2002: 304.
17. Vonnegut M. The Eden Express. Westport: Praeger 1975: 214.
18. Walter G, Fisher K, Harte A. ECT in poetry. J ECT 2002; 18 (1): 47–53.
19. Finances Online; 2020. Dostupné z: <https://financesonline.com/number-of-gamers-worldwide/> (accessed June 12, 2022).
20. Buday J, Neumann M, Heidingrová J et al. Depiction of mental illness and psychiatry in popular video games over the last 20 years. Front Psychiatry 2022; 13: 967992.
21. Fordham J, Ball C. Framing mental health within digital games: an exploratory case study of Hellblade. JMIR Mental Health 2019; 6: e12432.
22. Genc ES, We HE, Pinjari OF et al. Image of electroconvulsive therapy in YouTube videos. J ECT 2020; 36 (3): e19–e21.
23. Wilkinson D, Jaoud D. The stigma and the enigma of ECT. Int J Geriatr Psychiatry 1998; 13: 833–835.
24. Anders M. Biologická léčba – elektrokonvulzivní léčba In: Raboch J, Uhlíková P, Hellerová P, Anders M, Šusta M. Doporučené postupy psychiatrické péče IV. Praha: Psychiatrická společnost ČLS JEP 2014: 183–188.

Galén, 125 × 190, 163 stran, brožované, 300 Kč

František Koukolík

STUPIDITA

Záhný duch nad vodami lidských dějin

Nová kniha Františka Koukolíka **Stupidita** je určena širšímu okruhu čtenářů. Vypráví o nejrozsířenějším a nejlivnějším, nicméně nepřiznaném, zapíraném, znevažovaném a obtížně uchopitelném znaku lidského individuálního a skupinového chování, jímž je stupidita.

Stupidita není nadávka ani posměšné značení, není to hloupost, mentální retardace, nevědomost či omyl, není to nepozornost vůči varovným signálům, stupidita není absurdita ani iracionalita. Stupidita je projev zhroucení zpětné vazby mezi chováním a prostředím.

Stupiditou lidská mysl dociluje kompromisu mezi svou neschopností vyrovnávat se přímo s informacemi, které přicházejí z fyzikálního prostředí, a odměnami/tresty, které přicházejí ze sociálního prostředí.

Mocenské elity dobře vědí, že každý neomezený růst končí kolapsem, vědí o účincích jaderných zbraní, o klimatické změně, o devastaci životního prostředí. Proto ve jménu vlastní moci vypínají zpětnou vazbu: devastují informační prostor za účinné pomoci značné části svých oddaných poddaných...

Galén, 125 × 190, 179 stran, brožované, 300 Kč

František Koukolík

KRÁSA

Od paleolitu ke kýči

Nová kniha Františka Koukolíka **Krása** je určena širšímu okruhu čtenářů a pokouší se najít odpověď na otázku, proč je něco krásné. Autor sám přiznává, že publikace je osobní, neúplná a je v ní jistě mnoho sporného. Kamínky patřící do její mozaiky sbíral v průběhu své celoživotní snahy porozumět lidské nátuře. Schopnost chápat i tvořit krásu do ní patří.

Proč se nám některé objekty a události líbí, máme je rádi, toužíme po nich, chceme je mít a jiné naopak, do jaké míry je hodnocení objektivní nebo subjektivní, jsou staleté otázky.

V textu se pozorný čtenář dozví například o estetické senzitivě a vztahu krásy a pravdy, může najít odpovědi na otázky, co je politický kýč, co aktivují krásné rovnice v mozku matematiků a proč pozornost přitahují hezké ženské tváře. Nechybí ani věčné téma: je krásné zároveň dobré?

Objednávky: Galén – Kompas, Na Popelce 3144/10a, 150 00 Praha 5, tel.: 602 139 914, e-mail: objednavky@galen.cz, www.e-kompas.cz

Přímý prodej: Zdravotnická literatura, Lípová 6, 120 00 Praha 2, tel.: 224 923 115